

μέλλοντος, 2η έκδ., εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985, του ίδιου, Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια, στον τόμο ΜΝΗΜΗ Χωραφά, Γάφου, Γαρδίκια, τ. Β', 1986, σ. 153 επ., Α. Μαγγανά, Το πρόβλημα της αποτίμησης του κινδύνου τέλεσης νέων εγκληματικών πράξεων, Ποιν. Δικ. 10/1999, σ. 1008 επ., Ι. Μανωλεδάκη, Zweck und Missbrauch des Staatlichen Strafens, στον τόμο Bemmman/Manoledakis (Hrsg), Probleme des staatlichen Strafens, Baden-Baden (Nomos Verlagsgesellschaft), 1989, σ. 9 επ., Α. Μαργαρίτη - Ν. Παρασκευόπουλου, Ποινολογία, έκδ. δ', εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1995, Ν. Παρασκευόπουλου, Τα ασφαλιστικά μέτρα του ποινικού δικαίου: Ιδιομορφίες και περιπλοκές, Δίκαιο και Πολιτική, 11/1982, σ. 249 επ., του ίδιου, Μεταξύ τιμωρίας και θεραπείας: τα μέτρα ασφαλείας του ποινικού κώδικα, στον τόμο ΜΝΗΜΗ Χωραφά, Γάφου, Γαρδίκια, τόμ. Β', Αθήνα-Κομοτηνή 1986, σ. 227 επ., Κ. Σπινέλλη, Εκφοβισμός: Μύθος ή πραγματικότητα: Ποιν. Χρον. ΚΘ', 1979, σ. 321 επ., Ε. Φασούλα, Rückfall nach Diversionentscheidungen im Jugendstrafrecht und im allgemeinen Strafrecht, Herbert Utz Verlag, München 2003, Μ. Ancel, Réforme pénale et dépenalisation, Revue Scie. Crim. Dr. Pén. Comp. 1983, σ. 148 επ., G. Bemmman - I. Manoledakis (Hrsg.), Probleme des staatlichen Strafens, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft 1989, Α. Blumstein - J. Cohen - D. Nagin (eds), Deterrence and Incapacitation: Estimating the Effects of Criminal Sanctions on crime rates, Washington D.C. 1978, Council of Europe, Alternative penal measures to imprisonment, Strasbourg 1976, του ίδιου, Report on decriminalization, Strasbourg 1980, Μ. Cousson, Pourquoi punir? Dalloz, Paris 1987, Μ. Delmas-Marty, Les chemins de la répression, P.U.F., Paris 1980, Α.Ε. Fattah, Deterrence: A review of the literature, στον τόμο Law Reform Commission of Canada, Fear of Punishment, Ottawa 1975, σ. 27 επ., D. Gerland, Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies, Gower Publ., Aldershot 1987, G. Grebing, Sanctions alternatives aux courtes peines privatives de liberté, Revue Int. Dr. Pén. 1982, σ. 799 επ., Ε. Hering - Κ. Sessar, Praktizierte Diversion. Das «Modell Lübeck», Hamburger Studien zur Kriminologie, B.7, Centaurus - Verlagsgesellschaft, Pfaffenweiler, L. Hulsman, Défense sociale nouvelle et critères de décriminalisation, Aspects nouveaux de la pensée juridique, Vol. II, σ. 19 επ., Ο. Kinberg, Η γενική πρόληψις εν τω ποινικό δικαίω. Η σχετική αξία της πρόληψεως ταύτης ως και της ατομικής πρόληψεως, Εισ. - Μτφρ. Β. Παππά, Ποιν. Επιθ. 1970, σ. 345 επ., Α. van Kalmthout - P. Tak, Sanctions-Systems in the Member-States of the Council of Europe, Part I, Kluwer/Gouda Quint 1988, Law Reform Commission of Canada, Fear of Punishment: Deterrence, Ministry of Supply, Ottawa 1976, του ίδιου, Studies on Sentencing, Ottawa 1974, Β. McCarthy, Intermediate Punishments: Intensive Supervision, Home Confinement and Electronic Surveillance, Issues in Crime and Justice, Vol. 2, Criminal Justice Press, Monsey, New York 1987, Ν. Morris, The future of imprisonment, Chicago 1974, Η.-Η. Jescheck, La peine privative de liberté dans la politique criminelle moderne, Rev. Scie. Crim. Dr. Pén. Comp. 1982, σ. 721 επ., Ν. Walker, Punishment, Danger and Stigma. The Morality of Criminal Justice, Basil Blackwell Publ., Oxford 1980.

Ι. Η παραδοσιακή ποινική αντεγκληματική πολιτική

Ι. Έννοια, περιεχόμενο, διακρίσεις

α. Όπως προαναφέρθηκε, κανένας δεν αρνείται ότι η κοινωνική πρόληψη, δηλ. εκείνη που επιδιώκεται πριν τη διάπραξη του εγκλήματος, είναι προ-

τιμότερη από την καταστολή του. Ωστόσο, οι νομοθέτες καταφεύγουν, αν όχι ευκολότερα (όπως λ.χ. στη χώρα μας), πάντως εξίσου συχνά στο μέσο της ποινικής καταστολής, δηλ. της απειλής και επιβολής ποινικών μέτρων μετά την τέλεση του εγκλήματος.

Ενόψει του σκοπού που επιδιώκεται και των προϋποθέσεων που θέτονται για το χαρακτηρισμό της κατασταλτικής πολιτικής ως «ποινικής πολιτικής», είναι φανερό ότι τα μόνα μέτρα με τα οποία αυτή υλοποιείται είναι όσα αναφέρονται σε εγκληματική δραστηριότητα και επιβάλλονται σε περίπτωση διάπραξης συγκεκριμένου εγκλήματος κατά ορισμένου ατόμου-δράστη τούτου. Καθιερωμένα τέτοια μέτρα είναι οι ποινές και τα μέτρα ασφαλείας. Ο νομοθέτης ορίζει σε αντίστοιχο νόμο (ο οποίος χαρακτηρίζεται έτσι ως «ποινικός νόμος», άσχετα αν επονομάζεται «ποινικός κώδικας» ή «ποινικός νόμος» ή «θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου» κλπ.) ποιές είναι οι ποινές και ποιά είναι τα μέτρα ασφαλείας. Παρόλο που σωστά αποφεύγονται οι νομοθετικοί ορισμοί, πάντως είναι σαφές κατά κανόνα, ότι ως ποινές ορίζονται τα μέτρα εκείνα τα οποία απειλούνται στο νόμο και επιβάλλονται από δικαστήριο στον ένοχο δράστη άδικης πράξης, δηλ. στο δράστη εγκλήματος. Ως μέτρα ασφαλείας, εξάλλου, νοούνται εκείνα τα οποία –όπως και οι ποινές– προϋποθέτουν διάπραξη εγκλήματος αλλά επιβάλλονται μόνον σε δράστη εγκλήματος που κρίνεται επικίνδυνος στη δημόσια τάξη ή όταν η διάπραξη του εγκλήματος συνοδεύεται από περιστάσεις (όπλα, μέσα, προϊόντα) που κρίνονται επικίνδυνες για τη δημόσια τάξη.

β. Αναφέρθηκε ήδη, ότι η κατασταλτική αντεγκληματική πολιτική επιδιώκει τον κύριο σκοπό της, δηλ. την περιστολή του εγκλήματος, μέσα από τους ίδιους ειδικότερους στόχους που προκαθορίστηκαν.

Πιο συγκεκριμένα, με τη χρήση της ποινής στοχεύει σε:

i. *Γενική πρόληψη*, που μπορεί κι αυτή να χαρακτηριστεί ως κοινωνική πρόληψη στο μέτρο που ασκείται χρονικά πριν την τέλεση του εγκλήματος και λειτουργεί με τον εκφοβισμό που προκαλείται απλά και μόνον με την απειλή της ποινής ή και με την επιβολή της ποινής.

ii. *Ειδική πρόληψη*, δηλ. πρόληψη της υποτροπής του ατόμου, το οποίο εκτίει ήδη την ποινή του, που επιτυγχάνεται αντικειμενικά με την *αχρήστευσή* του κατά το χρόνο της κράτησής του.

iii. *Ειδική πρόληψη*, η οποία επιτυγχάνεται με την *κοινωνική ένταξη* του ατόμου που έχει εκτίσει την ποινή του.

Με τη χρήση των μέτρων ασφαλείας οι στόχοι περιορίζονται στην αντικειμενική *αχρήστευση* του επικίνδυνου για τη δημόσια τάξη ατόμου. Αν η επικινδυνότητα αποδίδεται σε ασθένεια, η θεραπεία αυτής της τελευταίας εναπό-

κειται στην κοινωνική πολιτική στο χώρο της υγείας.

Η αποτελεσματικότητα των ποινών και των μέτρων ασφαλείας δεν εξαρτάται από τους ίδιους παράγοντες, δεδομένου ότι δεν έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η αποτελεσματικότητα των μέτρων ασφαλείας είναι μάλλον εξωποινικοί παράγοντες. Αντίθετα, για την ποινή υποστηρίζεται ότι πρέπει να διαθέτει χαρακτηριστικά γνωρίσματα τέτοια που να καθιστούν αποτελεσματικότερη τη χρήση της από τον ποινικό μηχανισμό.

Τέτοια γνωρίσματα προσδιορίζονται:

- 1) η βεβαιότητα ότι θα επιβληθεί, ώστε να ενισχύεται το αίσθημα της ασφάλειας των τρίτων και να αποθαρρύνεται ο υποψήφιος εγκληματίας·
- 2) η ταχύτητα κατά την επιβολή της, ώστε να υπάρχει σύνδεση εγκλήματος και ποινής·
- 3) βαρύτητα (ανάλογη προς το έγκλημα), ώστε να την υπολογίζει ο υποψήφιος εγκληματίας·
- 4) πληροφόρηση του κοινού για την επιβολή της, αλλιώς είναι αδύνατη η γενικοπροληπτική λειτουργία της·
- 5) κανονική συχνότητα στην επιβολή της, δηλ. ανεξάρτητη από τις διακυμάνσεις κοινωνικών μεγεθών, όπως της εγκληματικότητας, της οικονομίας κλπ.

2. Η αντεγκληματική πολιτική με προσφυγή στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο

Κατά τη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής στο χώρο του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου τα ζητήματα τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν κατά περίπτωση για τη σωστή αντίδραση της Πολιτείας είναι τα ακόλουθα:

α. Η προσφυγή ή όχι στην απειλή των μέτρων του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου

Μια πρώτη αυθόρμητη απάντηση στο αντίστοιχο ερώτημα ξεχωρίζει όλες εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες ο νομοθέτης αντιμετωπίζει επικίνδυνα αντικοινωνική δραστηριότητα. Πρόκειται δηλ. για τις περιπτώσεις εκείνες τις οποίες η Εγκληματολογία χαρακτηρίζει ως πραγματικά (ή κοινωνικά) εγκλήματα. Στις περιπτώσεις τούτων, με την απειλή και τον προσδιορισμό στο νόμο ποινικών μέτρων, ο μεν νόμος καθίσταται ποινικός νόμος οι δ' αντί-

στοιχες πράξεις (: πραγματικά εγκλήματα) ποινικοποιούνται. Για να αποδειχθεί, ωστόσο, επιτυχής η πιο πάνω ποινικοποίηση είναι αναγκαίο αλλά και λογικό, ότι η προσφυγή σε ποινικά μέτρα είναι αναπόφευκτη, διότι έχουν ήδη αποδειχθεί αναποτελεσματικά όποια άλλα μέτρα πρόληψης, αποτροπής ή καταναγκασμού διαθέτει η Πολιτεία. Η προσφυγή στην ποινική καταστολή πρέπει ν' αποτελεί το τελευταίο καταφύγιο (*ultimum refugium*) της έννομης τάξης, διότι είναι το επαχθέστερο μέσο.

β. Η μορφή της ποινικής ρύθμισης που θα ακολουθήσει

Πέρα από τις αρχικές επιλογές ανάμεσα σε ποινικό κώδικα ή σε ποινικό νόμο, σε ποινικό κώδικα διαιρημένο σε γενικό μέρος και σε ειδικό μέρος κ.ο.κ., εδώ θα πρέπει να εξεταστεί ειδικότερα, αν η νέα ποινική ρύθμιση θα γίνει με τροποποίηση, μεταβολή ή προσθήκη, στον ποινικό κώδικα ή με τη μορφή νέου ειδικού ποινικού νόμου. Ακόμη, πρέπει να προσδιοριστεί η θέση της στον ποινικό κώδικα (αν αποφασιστεί κάτι τέτοιο), που θα εξαρτηθεί βέβαια από τη μορφή των νέων εγκλημάτων (ως εγκλημάτων βλάβης ή διακινδύνευσης κλπ.) ή, σε περίπτωση που ήδη υπάρχει σχετικό έγκλημα, η ενδεχόμενη μεταβολή του χαρακτήρα του (λ.χ. αναβάθμισή του από πλημμέλημα σε κακούργημα ή προσθήκη επιβαρυντικής περιστάσης κλπ.). Αλλά για όλα αυτά τα ζητήματα μάλλον αρμόδια να χαράζει την αντίστοιχη πολιτική είναι η επιστήμη του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου.

γ. Η επιλογή των μέτρων που θα απειλούνται, τόσο κατά τη φύση τους όσο και κατά την έκτασή τους

ι. Οι ποινές που προσφέρονται ως μέτρα της αντεγκληματικής πολιτικής κατατάσσονται σε κλίμακα (τούτο έχει πια λυθεί από πάρα πολύ παλιά) στην κορυφή της οποίας βρίσκεται η θανατική ποινή (όπου διατηρείται ακόμη) και ακολουθούν οι σωματικές ποινές, οι ποινές κατά της ελευθερίας, οι ποινές κατά της τιμής και οι ποινές κατά της περιουσίας του δράστη. Επειδή οι εν λόγω ποινές εμφανίστηκαν ιστορικά περίπου κατά την ίδια σειρά, συνηθίζεται να λέγεται, ότι η πορεία των ποινών είναι πορεία από την αυστηρότητα προς την επιείκεια. Τούτο όμως δεν ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα. Η κατά την προηγούμενη σειρά εμφάνιση των ποινών οφείλεται απλώς στη μεταβολή των αντιλήψεων αφενός ως προς τους σκοπούς της ποινής και αφετέρου ως προς την αξία των διαφόρων αγαθών του ατόμου. Όταν ο νομοθέτης επιδιώκοντας την ανταπόδοση δεν ανεύρισκε άλλο αγαθό από τη ζωή και το σώμα του εγκληματία, ήταν φυσικό να χρησιμοποιεί μόνο τη θανατική ποινή

και τις σωματικές ποινές. Η μεταβολή των αντιλήψεων ως προς το σκοπό της ποινής και ως προς την αξία των αγαθών, που μεταγενέστερα άρχισε ν' αποκτά το άτομο (ελευθερία, τιμή, περιουσία), δημιούργησαν νέες ποινές. Η βαρύτητα ορισμένων από αυτές έναντι άλλων είναι σχετικό θέμα (λ.χ. ο Α θα προτιμούσε ποινή κατά της ελευθερίας του αντί χρηματικής ποινής, αν του λείπουν τα χρήματα, ενώ ο Β που υπολογίζει τις κοινωνικές συνέπειες της κάθειρξης θα προτιμούσε τη χρηματική ποινή· και άραγε, σωματική ποινή σαράντα ραβδισμών είναι βαρύτερη από εξάμηνη φυλάκιση σε σύγχρονη ελληνική φυλακή;). Η υιοθέτηση, εξάλλου, σε μεγάλο βαθμό ωφελιμιστικών αντιλήψεων τείνει να μεταθέσει το επίκεντρο του ενδιαφέροντος από το μεγαλύτερο πόνο ή αποτελεσματικότητα της ποινής στο πρόσωπο του εγκληματία, στη μεγαλύτερη ωφέλεια για το κοινωνικό σύνολο (: Πολιτεία) που επιβάλλει την ποινή.

Ενόψει των πιο πάνω κοινωνικών μεταβολών, οι οποίες φυσικά δεν σταματούν, η συζήτηση για την κατάργηση αναχρονιστικών ποινών (όπως η θανατική ποινή και οι σωματικές ποινές), για το συνεχή έλεγχο της διατήρησης ή αποβολής της κοινωνικής αξίας άλλων ποινών (όπως λ.χ. των ποινών κατά της ελευθερίας ή κατά της τιμής) ή για την επινόηση νέων ποινών σε αντικατάσταση των προηγούμενων, συνεχίζεται ακατάπαυστα.

ii. Μετά την επιλογή του είδους, ο νομοθετικός προσδιορισμός της έκτασης των ποινών αποτελεί σημαντικό πρόβλημα (εκτός, εννοείται, της θανατικής και της ποινής της απόλυτα ισόβιας κάθειρξης, που δεν επιδέχονται αυξομειώσεις). Ειδικότερες πλευρές του με ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζονται στις ποινές κατά της ελευθερίας, όπου ανακύπτουν ζητήματα, όπως:

1) αν θα υπάρχει μια ενιαία ποινή, χωρίς δέσμευση του δικαστή να κινείται στα όριά της·

2) αν θα γίνεται νομοθετική διάκριση των ποινών σε κύριες και παρεπόμενες, σε υποχρεωτικές και σε δυνητικές ή αν θα προβλέπεται η κλιμάκωσή τους κατά βαρύτητα (λ.χ. σε κράτηση, φυλάκιση, κάθειρξη: άρθρ. 51 επ. Π.Κ.) ή, αντίθετα, ενιαία ποινή φυλάκισης (όπως φαίνεται να επικρατεί στις τελευταίες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις)·

3) αν θα δοθεί προτίμηση σε βραχύχρονες ή σε μακρόχρονες ποινές.

Ανάλογα προβλήματα παρουσιάζονται και στις χρηματικές ποινές.

iii. Λιγότερα σε αριθμό και σε μεγάλο βαθμό διαφορετικά είναι τα προβλήματα επιλογής, διάκρισης σε κατηγορίες ή επιμέτρησης των μέτρων ασφαλείας. Η επιλογή τους είναι περιορισμένη σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η δε επιβολή και επιμέτρησή τους –εξαρτώμενη κυρίως από εξωνομικούς παράγοντες– εγείρει προβλήματα κυρίως νομιμότητας για την προστα-

σία των ατομικών ελευθεριών των ατόμων στα οποία επιβάλλονται.

3. Η αντεγκληματική πολιτική στο χώρο του μηχανισμού της ποινικής δικαιοσύνης

α. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η άρτια λειτουργία των οργάνων εφαρμογής του ποινικού δικαίου, δηλ. κατ' ουσία της επιβολής των μέτρων του, δεν μπορεί να αφήσει αδιάφορη την αντεγκληματική πολιτική. Στο χώρο λοιπόν της λειτουργίας του μηχανισμού της ποινικής δικαιοσύνης τα προβλήματα που απασχόλησαν ή εξακολουθούν να απασχολούν είναι κυρίως τα ακόλουθα:

i. αν τα ενλόγω όργανα θα είναι δικαστικά ή άλλα (διοικητικά, ιδιώτες)·
ii. αν τα δικαστικά όργανα θα συγκροτούνται από επαγγελματίες νομικούς-δικαστές ή από επαγγελματίες δικαστές-εμπειρογνώμονες ή από επαγγελματίες και μη επαγγελματίες (ενόρκους) δικαστές ή από λαϊκούς δικαστές (π.χ. συντροφικά δικαστήρια)·

iii. αν τα ενλόγω δικαστικά όργανα θα είναι μονομελή, ολιγομελή, ή πολυμελή.

β. Για τον ίδιο όπως πιο πάνω λόγο δεν αφήνει αδιάφορη την αντεγκληματική πολιτική η μορφή και το περιεχόμενο της διαδικασίας, που θα τηρείται ενώπιον ή από τα όργανα εφαρμογής των κανόνων του ποινικού δικαίου. Από την άποψη αυτή ενδιαφέρει ιδιαίτερα:

i. αν η διαδικασία θα είναι ενιαία ή σε στάδια·

ii. αν θα είναι σύντομη ή μακρόχρονη·

iii. αν θα είναι δημόσια ή μυστική·

iv. αν θα προβλέπεται επανάληψή της σε ανώτερο (δευτεροβάθμιο) όργανο μετά από άσκηση ενδίκου μέσου ή όχι.

4. Η σωφρονιστική αντεγκληματική πολιτική

Η επιλογή των μέτρων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, ο προσδιορισμός των οργάνων επιβολής τους και η κατάστροψη της διαδικασίας παρέμβασης και λειτουργίας τούτων, οδηγούν τελικά στην ανάγκη επίλυσης των προβλημάτων που εμφανίζονται κατά την εκτέλεσή τους. Η σωφρονιστική αντεγκληματική πολιτική έχει ως κύριο μέλημα την επιλογή και διαμόρφωση ενός κατάλληλου (σωφρονιστικού) συστήματος, το οποίο θα καθορίζει τις μεθόδους έκτισης των επιμέρους ποινών, κι αν αυτές είναι στερητικές της ελευθερίας, την οργάνωση των κατάλληλων καταστημάτων και τη στελέχωσή τους με το ικανότερο κατάλληλο προσωπικό. Όλα αυτά τα θέματα, όμως, βρί-

σκονται σε απόλυτη εξάρτηση από το περιεχόμενο και τους σκοπούς, που καθορίζει η αντεγκληματική πολιτική, των προς έκτιση ποινών. Κι αυτό, διότι είναι εύλογο ότι ποινή με συγκεκριμένο περιεχόμενο και επιδιώξεις στο στάδιο της απειλής και της επιβολής της, δεν είναι ικανή να επιτύχει στόχους και επιδιώξεις διαφορετικές κατά την εκτέλεσή της (λ.χ. ποινή που επιβάλλεται ως μέσο ανταπόδοσης, δεν είναι δυνατό να λειτουργήσει κατά την έκτισή της ως μέσο επανένταξης).

Προβλήματα τρόπων, μεθόδων, προσωπικού, ανακύπτουν και κατά το μετά την εκτέλεση της ποινής στάδιο (εφόσον προβλέπεται μετασφρονιστική μεταχείριση).

Αλλά και σ' αυτό το χώρο μια άκρατη αντεγκληματική (σφρονιστική) πολιτική δημιουργεί ζητήματα που αντιμετωπίζονται με συνταγματικές και άλλες παρεμβάσεις, που θέτουν όρια στη διαμόρφωση και την άσκηση της.

II. Οι σύγχρονες τάσεις στην ποινική αντεγκληματική πολιτική

1. Από τη θεώρηση του συστήματος της ποινικής καταστολής, όπως τούτο διαμορφώθηκε ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα κι ελάχιστα μεταβλήθηκε ως τις μέρες μας από την εκάστοτε κρατούσα αντεγκληματική πολιτική, διαφάνηκαν τα προβλήματα που αξίωναν λύσεις, ώστε το σύστημα τούτο να γίνει ικανό να υπηρετεί τους σκοπούς του.

Ο αμετακίνητος στις θέσεις του κλασικισμός των πρώτων χρόνων, η πολιτική κατάχρηση του ποινικού δικαίου στις ανώμαλες πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και η χωρίς όρια προσφυγή στα ποινικά μέτρα, που συνεπάγεται έναν υπέρμετρα ογκώδη, δυσκίνητο και δαπανηρό μηχανισμό καταστολής, προκαλούσαν κοινωνικά προβλήματα, οξύτερα από εκείνα που υπόσχονταν να λύσουν (χωρίς μάλιστα να πετύχουν κι αυτό το τελευταίο). Από την άλλη μεριά, η εμμονή σε παροχημένα είδη ποινών ή σε αταίριαστους για την εποχή μας τρόπους εκτέλεσης τούτων αποδυναμώνει αυτό που θα μπορούσε να αποκληθεί «οπλοστάσιο» στον αγώνα κατά του εγκλήματος.

2. Ενόψει της κίνησης που αναπτύχθηκε προς εκσυγχρονισμό και βελτίωση του συστήματος ποινικής καταστολής αλλά και προς απαλλαγή του από το φόρτο που άστοχα του ανατέθηκε, οι κατευθύνσεις που χαράχθηκαν και οι λύσεις που προτάθηκαν και/ή υιοθετήθηκαν είναι οι ακόλουθες: i. η τάση προς από-εγκληματοποίηση ή απο-ποινικοποίηση· ii. η υιοθέτηση νέων μορφών ποινών στη θέση ή παράλληλα προς τις ως τώρα υπάρχουσες· iii. η τάση προς παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας. Μια νέα κατεύθυνση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης με το όνομα «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη»

(Restorative Justice) (κατ. αριθμ. 3) βρίσκεται ακόμη στα πρώτα της βήματα.

α. Η τάση προς απο-εγκληματοποίηση και απο-ποινικοποίηση

Είναι βέβαια φανερό, ότι η απο-εγκληματοποίηση και η απο-ποινικοποίηση προϋποθέτουν αρχικά αντίστοιχες «εγκληματοποίηση» και «ποινικοποίηση», για τις οποίες έγινε λόγος πιο πάνω. Εμφανίζονται δηλ. ως αντίστροφες λειτουργίες. Αλλά στο περιεχόμενό τους δεν δίδεται πάντοτε η ίδια έκταση. Έτσι, ειδικότερα, θεωρούμε ότι στην περίπτωση αυτή ανήκουν οι ακόλουθες μορφές παρέμβασης στο ποινικό δίκαιο:

i. Κατάργηση συγκεκριμένης ποινικής πρόβλεψης, ώστε συμπεριφορά η οποία χαρακτηριζόταν ως τώρα ως έγκλημα και τιμωρούνταν με ποινή, στο εξής θα είναι αδιάφορη για το ποινικό δίκαιο: *απο-εγκληματοποίηση* (decriminalisation). Αν η πιο πάνω κατάργηση γίνει με πράξη του νομοθέτη, γίνεται λόγος για de jure απο-εγκληματοποίηση· αν γίνει με δικαστική πράξη (λ.χ. ακύρωση, όπου προβλέπεται, ή μη εφαρμογή από τα δικαστήρια ποινικής ρύθμισης ως αντισυνταγματικής) αποκαλείται de facto απο-εγκληματοποίηση (αλλ' αυτή η τελευταία είναι μόνο συμπτωματικά μορφή απο-εγκληματοποίησης, αφού δεν υπαγορεύεται από πρόθεση εκσυγχρονισμού του ποινικού δικαίου και κατά κανόνα οδηγεί σε επανάληψη της ρύθμισης). Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα αποτελούν στη χώρα μας η de jure απο-εγκληματοποίηση της μοιχείας, της αλητείας, της δόλιας αποφυγής πληρωμής εισιτηρίου.

ii. Ενώ στην απο-εγκληματοποίηση αποβάλλεται ο «εγκληματικός» (κατά το νόμο) χαρακτήρας της πράξης, όταν διατηρείται ο ενλόγω χαρακτήρας αλλά δεν επιβάλλεται ποινή γίνεται λόγος για *απο-ποινικοποίηση* (depenalisation). Οι κατιδίαν εμφανίσεις της είναι οι ακόλουθες:

αα) Η *νομοθετική απο-ποινικοποίηση*: περιλαμβάνει τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες μειώνονται τα όρια της προβλεπόμενης ποινής, με κατευθείαν νομοθετική τροποποίηση των σχετικών διατάξεων. Εδώ ανήκουν και οι περιπτώσεις κατάργησης θεσμών, που οδηγούσαν σε επαύξηση της ποινής, όπως λ.χ. της επικινδυνότητας του εγκληματία.

ββ) Η *δικαστική απο-ποινικοποίηση*: αναφέρεται στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες επιτρέπεται (από το νόμο) στο δικαστή να μην επιβάλει ποινή (λ.χ. αναγνωρίζοντας λόγους άφεσης της ποινής) ή να μειώνει την ποινή κάτω ακόμη και από το κατώτερο όριό της (λ.χ. αναγνωρίζοντας ελαφρυντικές περιστάσεις). Συχνά η δικαστική αποποινικοποίηση «επιβάλλεται» από τη συ-

μπεριφορά του θύματος, το οποίο είτε ανακαλεί την έγκληση είτε δεν προσφέρει την αναγκαία αποδεικτική συνδρομή του και ο κατηγορούμενος απαλλάσσεται.

γγ) Η *σωφρονιστική* απο-ποινικοποίηση: αφορά τη μη εκτέλεση της ποινής μετά την απαγγελία της από το δικαστήριο (λ.χ. με τους θεσμούς της αναστολής της εκτέλεσής της και της απόλυσης υπό όρους, αλλά χωρίς επίβλεψη, όπως ρυθμίζονται στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, με το θεσμό της χάρης, κλπ.).

Παρά τα φανερά πλεονεκτήματα του εκσυγχρονισμού του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου με τις διακρίσεις της απο-εγκληματοποίησης και της απο-ποινικοποίησης, η αντίδραση απέναντί τους είναι πολύ ισχυρή. Κυριότερα επιχειρήματα αποτελούν:

1) ο φόβος ότι η αποποινικοποίηση θα αυξήσει σημαντικά την επίδειξη της συμπεριφοράς που (ως τώρα τιμωρούνταν ποινικά ως έγκλημα αλλά) αποποινικοποιήθηκε·

2) ο φόβος ότι η αποεγκληματοποίηση θα μειώσει την εμπιστοσύνη στο ποινικό σύστημα, αφού μπορεί να ερμηνευτεί ως ομολογία της αποτυχίας του.

Τα ενλόγω επιχειρήματα δεν είναι βάσιμα διότι:

1. είναι συναισθηματικού χαρακτήρα και δεν στηρίζονται σε ερευνητικά δεδομένα·

2. παραβλέπουν ότι απο-εγκληματοποίηση και απο-ποινικοποίηση δεν σημαίνουν πάντοτε αποτυχία του ποινικού δικαίου·

3. παραβλέπουν ότι η κατά περίπτωση αποτυχία του ποινικού δικαίου, που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, αυτή προκαλεί κλονισμό της εμπιστοσύνης του κοινού σ' αυτό.

β. Η υιοθέτηση νέων μορφών ποινών παράλληλα ή στη θέση των παραδοσιακών ποινών

i. Ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα άρχισαν να διατυπώνονται επικρίσεις τόσο για τη θανατική ποινή όσο και για τις ποινές κατά της ελευθερίας, ιδιαίτερα την ισόβια κάθειρξη και τις βραχύχρονες ποινές. Οι σωματικές ποινές είχαν καταργηθεί ενωρίτερα (τουλάχιστον στις χώρες με ευρωπαϊκά πολιτιστικά πρότυπα), ενώ από τις ταπεινωτικές ποινές κατά της τιμής επιβίωσε ως σήμερα η δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης στον τύπο (λ.χ. μεταξύ των μέτρων για την καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών).

Για τη θανατική ποινή το πρόβλημα ξεπερνά τα όρια της αντεγκληματι-

κής πολιτικής, ξεπερνά ακόμη τα όρια της Εγκληματολογίας και του Ποινικού Δικαίου. Γι' αυτό το λόγο η απαγόρευση της επιβολής της επιτάσσεται από το Σύνταγμα («Θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν»: άρθρ. 7 παρ. 3β Συντ. 1975/1986/2001).

Το πρόβλημα της ποινής της ισόβιας κάθειρξης απασχολεί εξίσου, αν και όχι στην ίδια έκταση ούτε στον ίδιο τόνο. Τούτο οφείλεται ίσως στη δυνατότητα μείωσής της μεταγενέστερα στο πλαίσιο μιας πολιτικής σωφρονιστικής απο-ποινικοποίησης. Ωστόσο, δύο σχεδόν αιώνες γηραιότερο το «Απάνθισμα των Εγκληματικών της Β' Εθνικής Συνελεύσεως των Ελλήνων» (1824) δεν ανεχόταν την ισόβια κάθειρξη ανθρώπου για οποιοδήποτε έγκλημα.

Ο χώρος όπου η συζήτηση υπήρξε ιδιαίτερα καρποφόρα και οι εξελίξεις εντυπωσιακές είναι ο χώρος των ποινών κατά της ελευθερίας. Τόσο η έντονη δραστηριότητα των διεθνών οργανισμών, κυβερνητικών και μη κυβερνητικών, όσο και οι σύγχρονες εξελίξεις πολλών εθνικών νομοθεσιών έχουν δώσει νέες μορφές ποινών ή νέους τρόπους έκτισης των παραδοσιακών ποινών. Ο αρχικός δισταγμός τις περιόρισε αρχικά στο ρόλο των εναλλακτικών μορφών (alternatives) έκτισης των βραχύχρονων μόνο ποινών (με την έννοια ότι απαγγέλλεται μεν ποινή κατά της ελευθερίας αλλ' αντ' αυτής εκτίεται η εναλλακτική ποινή). Ήδη, όμως, αφενός επεκτείνονται και σε μακρόχρονες ποινές κι αφετέρου επιβάλλονται ως υποκατάστατες (substitutes) ποινές (δηλ. απαγγέλλονται απευθείας αυτές ως αυτοτελείς και ανεξάρτητες ποινές).

ii. Οι πιο γνωστές από τις εν λόγω νέες μορφές ποινών ή τρόπων έκτισης των παραδοσιακών ποινών κατά της ελευθερίας, είναι οι ακόλουθες:

αα. Οι χρηματικές ποινές ως αυτοτελείς ποινές (π.χ. άρθρ. 57, 58 Π.Κ.) ή ως εναλλακτικές ποινές (είτε με την παραδοσιακή μορφή της επιβολής ενιαίου ποσού χρηματικής ποινής είτε με τη μορφή της επιβολής αριθμού ημερήσιων προστίμων –jours-amandes, Tagessatzsystem– που διευκολύνει την εξατομίκευσή τους) ή ως τρόπος έκτισης ποινών κατά της ελευθερίας (λ.χ. με τη μορφή της γνωστής στη νομοθεσία μας «μετατροπής των στερητικών της ελευθερίας ποινών» σε χρηματικές: άρθρ. 82 Π.Κ.).

ββ. Η αναστολή της απαγγελίας (suspension) της καταδικαστικής απόφασης υπό όρους: αν το άτομο δεν παραβεί τους όρους αυτούς, ουδέποτε δημοσιεύεται καταδικαστική απόφαση σε βάρος του.

γγ. Η αναστολή της εκτέλεσης της ποινής με όρους όχι περιοριστικούς της ελευθερίας (sursis) (άρθρ. 99 επ. Π.Κ.). Όπως γίνεται φανερό, πρόκειται για περίπτωση δικαστικής απο-ποινικοποίησης.

δδ. Η αναστολή της εκτέλεσης της ποινής με όρους στερητικούς της

ελευθερίας και/ή επίβλεψη κοινωνικού λειτουργού (probation). Πρόκειται και εδώ επίσης για μέτρο δικαστικής απο-ποινικοποίησης.

εε. Η ημι-κράτηση (semi-détention, semi-liberté), ως τρόπος εκτέλεσης της ποινής κατά της ελευθερίας: ο κρατούμενος εξέρχεται το πρωί για να μεταβεί στην εργασία του, στη σχολή που παρακολουθεί μαθήματα κλπ. κι επιστρέφει στο κατάστημα μετά το τέλος της απασχόλησής του.

εστστ. Η κράτηση κατά το τέλος της εβδομάδας (week-end detention): ο κρατούμενος παραμένει ελεύθερος και εργάζεται κανονικά όλες τις εργάσιμες ημέρες της εβδομάδας και περνά το σαββατοκύριακο –ενίοτε από Παρασκευή απόγευμα– έγκλειστος στο σωφρονιστικό κατάστημα.

ζζ. Η απόλυση υπό όρους (περιοριστικούς της ελευθερίας ή όχι) μετά από έκτιση ορισμένου τμήματος της ποινής (λ.χ. άρθρ. 105 επ. Π.Κ.). Εδώ επίσης πρόκειται για μέτρο σωφρονιστικής αποποινικοποίησης.

ηη. Η προσφορά εργασίας προς την κοινότητα ή για κοινωφελείς σκοπούς (community service) επί ορισμένες ώρες. Στη χώρα μας τέτοια μορφή ποινής δεν μπορεί να επιβληθεί ως αυτοτελής ποινή, λόγω της απαγόρευσης του άρθρ. 22 Συντ. 1975/1986/2001 (Άρθρ. 22 παρ. 1: «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα...» παρ. 4: «Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται»), που δεν επιδέχεται εξαιρέσεις. Κατά συνέπεια, μόνον ως εναλλακτική ποινή είναι δυνατό να επιβληθεί, παράλληλα προς ποινή κατά της ελευθερίας ή χρηματική ποινή, ώστε να παρέχεται η ευχέρεια στον καταδικαζόμενο να επιλέξει εκείνος (όπως λ.χ. πρόβλεψε για πρώτη φορά το άρθρ. 1 παρ. 3δ του ν. 2408/1996, με το οποίο τροποποιήθηκε η παρ. 6 του άρθρ. 82 Π.Κ. και επιτράπηκε ο θεσμός της μετατροπής της ποινής κατά της ελευθερίας σε ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας, αν το ζητεί ή το αποδέχεται εκείνος που καταδικάστηκε). Αλλά κι αν οργανωθεί κατά τέτοιο τρόπο, πάλι εμφανίζει πολλές δυσκολίες, διότι απαιτεί άριστα οργανωμένη «υπηρεσία επίβλεψης» της έκτισής της, γεγονός που καθιστά προβληματική τη λειτουργία του ακόμη και για χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία.

Αισιόδοξος, όπως συνήθως, ο Έλληνας νομοθέτης (ή ίσως απρόσεκτος;) πρόβλεψε το εν λόγω μέτρο της παροχής κοινωφελούς εργασίας ως αναμορφωτικό μέτρο, μεταξύ των αναμορφωτικών μέτρων του άρθρ. 123 Π.Κ., παραβλέποντας τόσο τη συνταγματική απαγόρευση της υποχρεωτικής εργασίας, που προαναφέρθηκε, όσο και τους περιορισμούς εργασίας ανηλίκων (άρθρ. 1 παρ. 3 ν. 3189/2003, με το οποίο αντικαταστάθηκε το άρθρ. 123 Π.Κ. «Αναμορφωτικά Μέτρα»).

θθ. Η αποζημίωση του θύματος ως κύρια ποινή αντί άλλης, συζητείται στο πλαίσιο της συμπαράστασης προς το θύμα. Αποζημίωση του θύματος πρόβλεπε το «Απάνθισμα των Εγκληματικών της Β' Εθνικής Συνελεύσεως

των Ελλήνων» (1824) είτε ως κύρια ποινή (§ μθ: σωματική βλάβη από αμέλεια) είτε ως πρόσθετη ποινή (§ ξ: διγαμία, § νε: διαφθορά ανήλικης κόρης).

iii. Ο Έλληνας νομοθέτης παραμένει αμετακίνητος στις ποινές και τους τρόπους εκτέλεσης τούτων, που είχαν διαμορφωθεί κατά το διάστημα του μεσοπολέμου. Η σταθερή παρέμβασή του αποκλειστικά προς αύξηση των ορίων της μετατροπής των ποινών κατά της ελευθερίας σε χρηματικές, εύλογα γεννά την υποψία ότι υποκινείται από λόγους δημοσιονομικούς. Αλλά κι όταν επιχειρήσει να «ευθυγραμμιστεί προς την απόφαση του Συμβουλίου της Επρόπης υπ' αριθμ. (76) 10» [με την οποία συστήθηκε στις Κυβερνήσεις των Κρατών Μελών «να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία τους με στόχο την εξάλειψη νομικών εμποδίων στην εφαρμογή μέτρων που υποκαθιστούν τις στερητικές της ελευθερίας ποινές, ως επίσης να εξετάσουν διάφορα νέα μέτρα, υποκαταστατικά των στερητικών της ελευθερίας ποινών, αποβλέποντας στην ενδεχόμενη εισαγωγή τους στην αντίστοιχη νομοθεσία τους»] η κίνησή του συνάντησε έντονες αντιδράσεις.

γ. Η παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας

i. Η παράκαμψη (diversion) της ποινικής διαδικασίας ενίοτε και του ίδιου του ποινικού συστήματος, αποτελεί την τρίτη κατεύθυνση προς εκσυγχρονισμό του μηχανισμού του ποινικού συστήματος. Στόχο της αποτελεί η απαλλαγή της ποινικής διαδικασίας από κατά το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό ποινικών υποθέσεων, έτσι ώστε να ελαφρυνθεί και να μπορέσει να βελτιωθεί η λειτουργία της. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι στη Γερμανία, όπου προβλέπεται παρόμοια μορφή παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας για ελαφρά εγκλήματα, ποσοστό μεγαλύτερο του 25% αντιμετωπίζονται οριστικά μέσω του ενλόγω θεσμού. Από την άλλη μεριά, θα γίνει δυνατή η απαλλαγή των πολιτών από την αντίστοιχη ταλαιπωρία.

Η παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας δεν σημαίνει από-ποινικοποίηση των κρινόμενων υποθέσεων αλλά μόνον απο-ποινικοποίηση της διαδικασίας. Οι περιπτώσεις που αντιμετωπίζονται κατά τον τρόπο αυτόν μπορεί –ενίοτε μάλιστα επιβάλλεται– να διατηρούν τον «εγκληματικό» χαρακτήρα τους, γι αυτό και πρέπει να δίνεται στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να φέρει την εκδίκαση της υπόθεσής του στην τακτική διαδικασία. Επίσης, δεν ανήκουν στην περίπτωση αυτή όλες εκείνες οι περιπτώσεις τροποποιήσεων της ποινικής διαδικασίας, που επιδιώκουν τη συντόμευσή της με περικοπή προθεσμιών και σταδίων της, περιορισμό δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, στέρηση ενδίκων βοηθημάτων κ.ά.ό.

ii. Η παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας και/ή του ποινικού συστήματος έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον διεθνών οργανισμών, όχι μόνο λόγω των πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει αλλά και προς κατοχύρωση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Ειδικότερα:

Το θέμα συζητήθηκε στο 5ο (Βιέννη 1975) και στο 7ο (Μιλάνο 1985) Συνέδρια του Ο.Η.Ε. για την πρόληψη του εγκλήματος και τη μεταχείριση του εγκληματία. Υποδείχθηκε η δημιουργία «προσιτών, λιγότερο δαπανηρών και χωρίς εμπόδια διαδικασιών για την ομαλή τακτοποίηση των υποθέσεων, και διαδικασία ή διαιτησία, ώστε να εξασφαλίζεται ταχεία και δίκαιη παραδικαστική και δικαστική δράση για τον καθένα, ενώ από την άλλη πλευρά θα προσφέρονται μέσα νομικής αρωγής για την αποτελεσματική υπεράσπιση όλων εκείνων που την έχουν ανάγκη». Οι εγγυήσεις προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο στο δικονομικό μέρος αλλά και στα ουσιαστικά εναλλακτικά μέτρα που θα προβλέπονται. Για την καλύτερη λειτουργία της παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας επιβάλλεται η συμμετοχή κατ' αυτήν του κοινού με διάφορες μορφές, όπως λ.χ. ιδιωτικά εθελοντικά συμβούλια συλλόγων γονέων, επιτροπές γειτονιάς, «δικαστήρια συντρόφων» σε εργοστάσια κ.ά. Η σκοπιμότητα εξω-ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων τονίστηκε ιδιαίτερα.

Το ίδιο θέμα απασχόλησε την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία υιοθέτησε (στις 20 Σεπτ. 1968) την Απόφαση (68) 25 «για τη δημιουργία απλοποιημένης διαδικασίας αναφορικά με τα ελαφρά τροχαία εγκλήματα». Στην αιτιολογία της λαμβάνονται υπόψη αφενός ο αυξανόμενος αριθμός τους και οι ελαφρές συνέπειές τους κι αφετέρου η άποψη ότι η ταχεία και δραστική τιμώρησή τους βοηθά την καλύτερη και αποτελεσματικότερη στον τομέα αυτόν λειτουργία του μηχανισμού της δικαιοσύνης. Κύρια χαρακτηριστικά της απλοποιημένης διαδικασίας που προτάθηκε είναι:

–η καταβολή χρηματικής ποινής (διοικητικού προστίμου), είτε επιτόπου είτε σε σύντομο χρόνο·

–η συναίνεση του «κατηγορουμένου» (προς καταβολή της διοικητικής χρηματικής ποινής, ώστε να αποφύγει την τακτική ποινική διαδικασία)·

–η δυνατότητα προσφυγής του σε τακτική ποινική διαδικασία.

Στην πιο πρόσφατη Σύσταση Νο R (87) 20, «επί των κοινωνικών αντιδράσεων κατά της εγκληματικότητας των ανηλίκων», η ενλόγω Επιτροπή «πεπεισμένη ότι το ποινικό σύστημα για τους ανήλικους θα πρέπει να συνεχίσει να χαρακτηρίζεται από τους στόχους της αγωγής και της κοινωνικής ένταξης και ότι τούτο θα πρέπει να εξαλείψει όσο είναι δυνατόν τη φυλάκιση για τους ανήλικους» συνιστά «την ενθάρρυνση της ανάπτυξης διαδικασιών παρά-

καμψης της ποινικής διαδικασίας και διαμεσολάβησης (diversion-mediation) στο στάδιο του δημοσίου κατηγορού (διακοπή της διαδικασίας) ή της αστυνομίας για τις χώρες όπου η αστυνομία ασκεί διωκτικά καθήκοντα, για να προλαμβάνεται η είσοδος του ανήλικου στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και η ταλαιπωρία του από τις συνέπειες της δίωξης». Συνιστάται πάντως η λήψη των αναγκαίων μέτρων σε παρόμοιες διαδικασίες ώστε να εξασφαλίζεται:

–η συναίνεση του ανήλικου για τα μέτρα που θα του επιβληθούν και –αν είναι αναγκαίο– η συνεργασία της οικογένειάς του·

–η προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του ανήλικου, καθώς επίσης και των δικαιωμάτων και συμφερόντων του θύματος.

iii. Στην ελληνική νομοθεσία δεν συναντώνται πολλές περιπτώσεις παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας. Ίσως τούτο οφείλεται στη συνταγματική επιταγή του άρθρ. 96 παρ. 1 Συντ. 1975/1986/2001, κατά το οποίο η εκδίκαση των εγκλημάτων ανήκει στα ποινικά δικαστήρια. Το ίδιο, μάλιστα, άρθρ. 96, προβλέπει δύο εξαιρέσεις:

αα. Την ανάθεση με νόμο και σε αρχές που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα της εκδίκασης αστυνομικών παραβάσεων που τιμωρούνται με πρόστιμο.

ββ. Την ανάθεση με νόμο σε αρχές αγροτικής ασφάλειας της εκδίκασης των σχετικών με τους αγρούς πταισμάτων.

Και στις δύο αυτές περιπτώσεις οι αποφάσεις που εκδίδονται πρέπει να υπόκεινται σε έφεση στο αρμόδιο τακτικό δικαστήριο, με ανασταλτική δύναμη.

Για πρώτη φορά, «συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και ενγένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης», ως ειδικότερη μορφή παράκαμψης της διαδικασίας (που όμως διατάσσεται από δικαστήριο;), προβλέφθηκε στο άρθρ. 123 Π.Κ. «Αναμορφωτικά μέτρα», εδ. ε', όπως τροποποιήθηκε από το άρθρ. 1 παρ. 3 ν. 3189/2003.

3. Οι σύγχρονες τάσεις που αναπτύχθηκαν στο χώρο της αντεγκληματικής πολιτικής και οι νέοι θεσμοί που γεννήθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο πλαίσιο της, οδήγησαν στην εμφάνιση μιας αυτοτελούς κατεύθυνσης στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία αρχικά πήρε το όνομα «Εναλλακτική Δικαιοσύνη» και ήδη –από τη δεκαετία του 1990– μάλλον γενικά αποκαλείται «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη»: Restorative Justice. Η «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» καλλιεργείται ως κλάδος εναλλακτικός/παράλληλος της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο της επιδιώκεται η ανάμειξη στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης όλων των μερών που θίγονται από την τέλεση του εγκλήματος (δράστη - θύματος - κοινότητας/επίσημου κράτους), στηρίζεται στην αρχή της κοινής συναίνεσης (αν αυτή λείπει, το έγκλημα παίρνει το δρόμο της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης) και στοχεύει στην «επανασυγκόλληση» των κοινωνικών σχέσεων που προσβλήθηκαν από το έγκλημα, στην αποκατάσταση της ηθικής βλά-

βης του θύματος και της υλικής ζημίας του από το έγκλημα, σε ελάχιστο χρόνο, χωρίς ανάμειξη τρίτων (μαρτύρων, πραγματογνωμόνων κ.ά.), καθώς επίσης γενικότερα στη μείωση του φόρτου των ποινικών δικαστηρίων, στην ελάττωση του σωφρονιστικού πληθυσμού και της έκτασης ενγένη του σωφρονιστικού συστήματος κ.ά.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία: Βλ. *B. Galaway - J. Hudson*, Towards Restorative Justice, στον τόμο *των ιδίων* (eds), Criminal Justice. Restitution and Reconciliation, Criminal Justice Press, Monsey, New York 1990, σ. 1 επ., *των ιδίων* (eds), Restorative Justice: International Perspectives, Criminal Justice Press, Monsey, New York - Kugler Publs, Amsterdam 1996, *H. Messmer - H.U. Otto* (eds), Restorative Justice on Trial, Kluwer Academic Publs, Dordrecht/Boston/London 1992, *T. Marschall*, The Evolution of Restorative Justice in Britain, European J. Crim. Pol. and Research, 1996, σ. 21 επ., *του ίδιου*, Restorative Justice: An Overview, Home Office Research Development and Statistics Directorate, London 1999, *L. Walgrave* (ed.), Restorative Justice for Juveniles, Leuven Univ. Press 1998, *H. Strang - J. Braithwaite* (eds), Restorative Justice Philosophy to Practice, Ashgate Dartmouth, Burlington - Singapore - Sydney 2000, *A. Morris - G. Maxwell* (eds), Restorative Justice for Juveniles, Hart Publs., Oxford - Portland Or. 2001, *G. Johnstone*, Restorative Justice: Ideas, values, debates, Willan Publs., Portland Or. 2002, *J.-A. Wemmers*, Restorative Justice for Victims of Crime: A Victim-oriented approach to Restorative Justice, Intern. Review of Victimology, Vol. 9, 2002, σ. 43 επ., *Brit. J. Criminol.*, Special Issue, Practice, Performance and Prospects of Restorative Justice, Vol. 42, 2002, σ. 469 επ.

§ 5. Η ΚΑΤΑΡΓΗΤΙΚΗ ΤΑΣΗ (ABOLITIONISMUS) ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Βιβλιογραφία: *X. Δημόπουλου*, Abolitionismus, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, *X. Καραγιαννίδη*, Abolitionism: Building an Avant-Garde Criminological Antitheory, στη σειρά ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ αρ. 16, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, *T. Mathiesen*, To Politics of Abolition, στον τόμο Scandinavian Studies in Criminology, Martin Robinson, Oslo 1974, *του ίδιου*, On saying "NO" to the Prison System, KRIM. J. 13/1981, σ. 278 επ., *A. Plack*, Plädoyer für die Abschaffung des Strafrechts, 1. Aufl., München 1974, *L. Hulsman*, Une perspective abolitionniste du système de justice pénale et un schéma d'approche des situations problématiques, στον τόμο Ch. Debuyst (ed.), Dangersité et justice pénale. Ambiguïté d'une pratique, Génève 1981, σ. 7 επ., *R. van Swaeningen*, Ο καταργητισμός στις Κάτω Χώρες, μτφρ. Μ. Αρχιμανδρίτου, Υπεράσπιση 3/1992, σ. 763 επ.

1. Η μορφή, τα μέτρα, η αναποτελεσματικότητα του ποινικού δικαίου, καθώς και οι καταχρήσεις που έγιναν στο πεδίο τούτου στο παρελθόν, ήταν εύλογο να προκαλέσουν κάποτε αντίδραση. Μια πρώτη μορφή αυτής της αντίδρασης (στον ευρωπαϊκό χώρο) εκδηλώθηκε με την ανθρωπιστική μεταπολεμική (1945) «κοινωνική άμυνα» του *F. Gramatica* (ο οποίος πρότεινε μ.ά. κατάργηση της ποινής στο έργο του *La lotta contro la pena*, *Rivista di difesa sociale*, Génèves 1947, No 1). Αλλ' η «κοινωνική άμυνα», όπως τη συνέλαβε ο *Gramatica* σύντομα απομονώθηκε, ακόμη και σ' αυτή την Ιταλία.

Στον τομέα των φυλακών εκδηλώθηκε η δεύτερη μορφή αντίδρασης με πρωτόπρους σκανδιναυούς. Ο *T. Mathiesen* το 1974 έδωσε το στίγμα της κίνησης, που γενικεύτηκε κατόπιν ως τάση κατάργησης ολόκληρου του ποινικού συστήματος (abolitionismus), με γνωστότερους εκπροσώπους τους *L. Hulsmann* στην Ολλανδία, *A. Plack* στη Γερμανία, *P. Landreville* στον Καναδά. Ανάλογο κίνημα ανέπτυξαν στις Η.Π.Α. οι σύγχρονοι κουάκεροι (1971).

Από πλευράς διεθνών οργανισμών, κυβερνητικών ή μη κυβερνητικών, που ασχολούνται με τα σχετικά προβλήματα, δεν έχω υπόψη μου να υιοθετήθηκε θέση καταργητική του ποινικού συστήματος. Παρόλα αυτά, άσχετα από όποια άλλη ερμηνεία ή συμβολισμό υπάρχει πίσω της, η αφίσσα του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία ομάδα πουλιών τρέχει να ρίξει στη θάλασσα ένα κλουβί (πολύγλωσσος τίτλος της: *Unis pour la liberté - United for freedom - Mehr Freiheit durch Gemeinsamkeit - Uniti per la libertà = Ενωμένοι για την ελευθερία*) υποστηρίζει την καταργητική τάση πιο εύγλωττα από οποιαδήποτε πολυσέλιδη μελέτη.

2. Κατά την τάση που υποστηρίζει την κατάργηση του ποινικού συστήματος στο σύνολό του, το βασικό κοινωνικό πρόβλημα δεν είναι το «έγκλημα» αλλά το σύστημα της ποινικής καταστολής καθαυτό. Συνοψίζοντας τα επιχειρήματα, που προβάλλονται για την απόδειξη της πιο πάνω θέσης και αιτιολόγησή της, ως σημαντικότερα πρέπει να θεωρηθούν τα ακόλουθα:

α. Η ύπαρξη της αφανούς εγκληματικότητας καθιστά περιθωριακή μόνον τη σημασία του ποινικού συστήματος, αφού τούτο περιορίζεται σε τμήμα μόνον της εγκληματικότητας.

β. Η έννοια του εγκλήματος είναι σχετική· άρα ο νόμος ορίζει τι είναι έγκλημα και ποιός είναι εγκληματίας, ενώ άλλες παρόμοιες περιπτώσεις ούτε καν τις αγγίζει.

γ. Η παραδοσιακή δραματική διάκριση των ανθρώπων σε «καλούς» και σε «κακούς» δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

δ. Η οργάνωση και οι απαιτήσεις του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης χρειάζονται αναγκαία έναν «ένοχο» (κατά τη θεωρία του «αποδιοπομπαίου τράγου»): έτσι, το ποινικό σύστημα παράγει «ενόχους».

ε. Το ποινικό δίκαιο δημιουργεί κοινωνικές ανισότητες, δεδομένου ότι οι κανόνες του εφαρμόζονται σε μια συνήθη πελατεία (μικροκλεπτών, αλλοδαπών, μεταναστών κ.ά.ό.).

στ. Το ποινικό σύστημα ακόμα σήμερα είναι επηρεασμένο από τη σχολαστική θεολογία· γι αυτό και η «απόδειξη της ενοχής» του δράστη αποτελεί τον κεντρικό άξονα της ποινικής δίκης.

ζ. Το εσωτερικό αίσθημα ενοχής, του οποίου γίνεται ενίοτε επίκληση για

να δικαιολογηθεί η επιβολή ποινής («ο εγκληματίας έχει ανάγκη της τιμωρίας για να εξιλεωθεί»), δεν έχει καμιά σχέση με το ποινικό σύστημα. Αντίθετα, οδηγεί πολλά άτομα σε απομόνωση και απόρριψή τους, στιγματίζει άλλους και έτσι παράγει εγκληματίες.

η. Ενώ επιδιώκεται μέσα απ' αυτό η αναμόρφωση του κατάδικου, τούτο γίνεται αδύνατο μετά από όσα υφίσταται περνώντας τα διαδοχικά στάδια του μηχανισμού της ποινικής καταστολής (περιφρόνηση, συντριβή, καταφρόνια)· το αποτέλεσμα τελικά είναι αντίθετο αυτού που επιδιώκεται.

θ. Το ποινικό σύστημα είναι στιγματιστικό: επιφέρει μείωση της αξιοπρέπειας του ατόμου, θίγει μεγάλο αριθμό προσώπων καθώς και τις οικογένειές τους.

ι. Η εσωτερική οργάνωση της φυλακής καθιστά την εκτέλεση της ποινής σωματική κύρωση για τον ίδιο τον κρατούμενο και συνεπάγεται δυσμενείς επιπτώσεις για τα μέλη της οικογένειάς του (στέρξη διατροφής, στιγματισμός).

ια. Παρά τα όσα διδάσκονται στα πανεπιστήμια, ο μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης δεν εξασφαλίζει τα άτομα (ιδιαίτερα τους νέους, τους μετανάστες κ.ά.) από αυθαίρετες κρίσεις.

ιβ. Η γραφειοκρατική οργάνωσή του έχει ως συνέπεια το απρόσωπο της διαδικασίας: συμπληρώνονται συνέχεια πανομοιότυπες δηλώσεις, έγγραφα, εκθέσεις, που εκφράζουν μάλλον την ιδεολογία του οργάνου που τα συντάσσει. Συνέπεια τούτου είναι ότι στα μεν όργανα προκαλεί επαγγελματικό παραμορφισμό, στα δε άτομα που εμπλέκονται σ' αυτόν φέρεται με σκληρότητα. Επίσης, η γραφειοκρατική οργάνωση του ποινικού συστήματος αποστασιοποιεί τους κατάδικους από τους αρμόδιους υπηρεσιακούς «παράγοντες», (οι οποίοι επισκέπτονται τις φυλακές σαν τουρίστες).

ιγ. Η λειτουργία του ποινικού συστήματος προκαλεί αδιέξοδο και αντίδραση (κοινωνική αντίδραση στις δαπάνες για βελτίωση των φυλακών, αντίδραση στην τοποθέτηση των αποφυλακιζομένων σε εργασία με τη δικαιολογία ότι οι «έντιμοι» είναι άνεργοι κ.ά.).

δ. Το ποινικό σύστημα «κλέβει» την υπόθεση από τα χέρια των ενδιαφερομένων-πρωταγωνιστών της, ώστε αφενός η κρατική εξουσία επιλαμβάνεται καθαρά προσωπικών τους θεμάτων και αφετέρου γίνεται αδύνατος κάποιος συμβιβασμός μεταξύ τους, αφού το θύμα δεν μπορεί να σταματήσει την ποινική διαδικασία. Αντίθετα, είναι γνωστό ότι η πλειονότητα των διαπροσωπικών συγκρούσεων επιλύονται έξω από το ποινικό σύστημα.

Από την άλλη πλευρά, ο *Hulsman* υποστηρίζει ότι είναι εύκολη η κατάργηση του ποινικού συστήματος: το ίδιο το «έγκλημα» μπορεί να αντιμετωπί-

ζεται ως «ατύχημα» (όπως τα εργατικά ατυχήματα, οι φυσικές καταστροφές κλπ.) και η διαφορά να επιλύεται κατά τους κανόνες του αστικού δικαίου· στη διαδικασία αυτή να μπορεί να παρεμβαίνουν κοινωνικοί φορείς (λύση των προβλημάτων με διάλογο, ενώπιον συμβουλίων συνοικιακών, συντροφικών επιτροπών κ.ά.)· οι παράγοντες που το ενεργοποιούν δεν θα θιγούν, διότι η αστυνομία θα αφοσιωθεί σε άλλα έργα, το δικαστικό σώμα θα ασχολείται με αστικές κ.ά. υποθέσεις, οι φύλακες των σωφρονιστικών καταστημάτων (που τώρα εργάζονται «φυλακισμένοι») θα απασχολούνται ελεύθεροι σε άλλες εργασίες.

Για την επίτευξη των παραπάνω (πάντοτε κατά τον *Hulsman*) απαιτείται να αλλάξει η καθιερωμένη ορολογία (έγκλημα, εγκληματίας, αντεγκληματική πολιτική κλπ.) για να γίνει δυνατό το ξεπέραςμα της λογικής του ποινικού συστήματος. Αλλ' αυτό δεν αρκεί· απαιτείται κυρίως αλλαγή νοοτροπίας και απο-εγκληματοποίηση. Η κατάργηση του ποινικού συστήματος δεν πρόκειται να αυξήσει ούτε τη βία ούτε την εγκληματικότητα κι ούτε πρόκειται να επαναφέρει την αυτοδικία.

3. Άσχετα από τη γοητεία που ασκούν τα επιχειρήματα των οπαδών της καταργητικής τάσης, η βασική θέση τους για κατάργηση του ποινικού συστήματος ορθά χαρακτηρίζεται για τις σημερινές συνθήκες αλλά και για αρκετά χρόνια ακόμα ως ουτοπική. Είναι, όμως, σίγουρο, ότι αφενός οι παρατηρήσεις τους μπορούν να αναζωογονήσουν πολλούς θεσμούς του ποινικού συστήματος ως στόχου της αντεγκληματικής πολιτικής και αφετέρου η απειλή από την εξάπλωση και επίδρασή τους μπορεί να υποχρεώσει το νομοθέτη να μην αγνοήσει την κριτική τους.

§ 6. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΘΥΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Βιβλιογραφία: *M. Μαυρομάτη*, Θύματα της εγκληματικότητας. Νέα θεώρηση του προβλήματος, *Ποιν. Χρον.* ΛΕ', 1985, σ. 844 επ., *Π. Παπαδάτου*, Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την πολιτεία, σειρά ΠΟΙΝΙΚΑ αρ. 8, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981, *R. Childres*, Compensation for criminally inflicted personal injury, *Exc. Crim.* 5, 1965, σ. 199 επ., *Council of Europe*, Compensation of Victims of Crime, Strasbourg 1978, *D. Doney*, Compensating Victims of Violent Crimes, *The Brit. J. Criminol.*, Vol. 5, 1965, σ. 93 επ., *M. Fry*, Justice for victims, εφημ. *The Observer*, July 1, 1957, *National Assotiation of Victims Support Schemes*, Fifth Annual Report: 1984/85, London 1985, *A. Normandeau*, Compensation d'état aux victimes de la criminalité, *Rev. Int. Crimin. Pol. Technique* 1967, σ. 183 επ., *J. Vérin*, La réparation du préjudice causé aux victimes d'infractions pénales, *Rev. Scie., Crim. Dr. Pén. Comp.* 1983, σ. 717 επ.

1. Στις προηγούμενες παραγράφους εξετάστηκαν οι κατευθύνσεις της

αντεγκληματικής πολιτικής που στοχεύουν στην πρόληψη, στην αποτροπή, στην καταστολή του εγκλήματος, επιδιώκοντας την προστασία του πολίτη για να μη καταστεί θύμα εγκλήματος, την αποτροπή του υποψήφιου εγκληματία από τη διάπραξη του εγκλήματος, την επέμβαση στη μετά το έγκλημα ζωή του εγκληματία, τη βελτίωση του ίδιου του ποινικού συστήματος στο σύνολό του. Η αντίστροφη προς τις προηγούμενες καταργητική τάση έχει κι αυτή επίσης ως στόχο της το ποινικό σύστημα. Σ' αυτήν εδώ την παράγραφο παρουσιάζεται μια εντελώς διαφορετική πολιτική, η οποία μεταθέτει το αντικείμενο του ενδιαφέροντος στη στάση της πολιτείας απέναντι στο θύμα μετά την τέλεση του εγκλήματος ή ακόμη κι αν η πράξη δεν συγκεντρώνει τα στοιχεία της τυπικής κατά το νόμο έννοιας του εγκλήματος (λ.χ. ο δράστης δεν είναι ποινικά υπεύθυνος). Η ενλόγω πολιτική έχει ως στόχο της την αποκατάσταση της βλάβης την οποία υπέστη το θύμα, όχι απλά από τον εγκληματία αλλά από την ίδια την πολιτεία (ή κοινωφελή οργανισμό εξαρτώμενον από την πολιτεία). Η αντίστοιχη λοιπόν θυματολογική πολιτική δεν συναντιέται αλλ' ούτε αντιτίθεται προς οποιαδήποτε από τις κατευθύνσεις που ήδη παρατέθηκαν πιο πάνω.

2. Η αποζημίωση του θύματος από τον ίδιο τον εγκληματία αποτέλεσε από πολύ παλιά αντικείμενο συζητήσεων σε διεθνή συνέδρια, χαρακτηρίστηκε καθαυτή ως μέτρο επανορθωτικό του εγκληματία (*Ferri* 1882) και σήμερα ακόμη συζητείται η καθιέρωσή της ως εναλλακτική ποινή στη θέση μιας (βραχύχρονης) ποινής κατά της ελευθερίας, όπως είδαμε πιο πάνω.

Η διασφάλιση των συμφερόντων των θυμάτων των εγκλημάτων θεωρείται ότι πρέπει να αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις λειτουργίες της ποινικής δικαιοσύνης. Προς το σκοπό αυτό κρίνεται αναγκαίο τόσο να επαυξάνεται η εμπιστοσύνη των θυμάτων στην ποινική δικαιοσύνη όσο και να λαμβάνεται επαρκής φροντίδα, μέσα στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, για τη φυσική, ψυχολογική, υλική και κοινωνική βλάβη που υπέστησαν τα θύματα: Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Σύσταση Νο R (96) 8 «Αντεγκληματική Πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής».

Αλλ' η επανόρθωση της βλάβης του θύματος από τον ίδιο τον εγκληματία, συνήθως αποβαίνει χωρίς αποτέλεσμα. Κι αυτό γιατί τις πιο πολλές φορές το άτομο που φθάνει στο έγκλημα στερείται περιουσιακών στοιχείων, ενώ ο εγκλεισμός του στη φυλακή δεν του επιτρέπει ούτε να εργάζεται. Έτσι, μετά από έκκληση πριν πενήντα χρόνια της Margery Fry, άρχισε να δημιουργείται ένα ρεύμα για τη θέσπιση κρατικής ευθύνης προς αποζημίωση των εγκληματιών βίας (αρχικά) κατά του προσώπου. Η ενλόγω ιδέα υλοποιήθηκε νομοθετικά για πρώτη φορά στη Νέα Ζηλανδία (1963) και στη συνέχεια στη Βρετανία (1964) και στην Καλιφόρνια (1965).

3. Η δικαιολόγηση της υποχρέωσης της πολιτείας προς αποζημίωση των θυμάτων των εγκλημάτων βίας υπήρξε πολλαπλή:

α. Υποστηρίχθηκε καταρχήν, ότι εφόσον το Κράτος δαπανά υπέρογκα ποσά για τη μεταχείριση των εγκληματιών (οι οποίοι έβλαψαν το κοινωνικό σύνολο), είναι ηθικό και κοινωνικά δίκαιο να διαθέτει επίσης για την ανακούφιση των («αθώων» - «τιμίων» - «αβοήθητων») θυμάτων του εγκλήματος.

β. Η εγκληματική βία είναι ενδημική στην κοινωνία και συνεπώς ο μόνος υποφερτός τρόπος για την κάλυψη των ζημιών που προκαλεί είναι να τη μοιράζονται όλοι από κοινού. [Απόφαση Επιτροπής Υπουργών Σ.τ.Ε. (77) 27 «Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος»: «Πιστεύοντας ότι για λόγους επιείκειας και κοινωνικής αλληλεγγύης είναι αναγκαίο να ενδιαφερθεί για την κατάσταση εκείνων οι οποίοι γίνονται θύματα εγκλημάτων...»].

γ. Εφόσον το Κράτος αναγνωρίζει τις αξιώσεις των εργατών για αποζημίωση σε περιπτώσεις εργατικών ατυχημάτων, καθώς και των αναπήρων πολέμου, οι οποίοι επειδή είναι οργανωμένοι διαθέτουν δύναμη, δεν είναι σωστό να αδιαφορεί για την αποζημίωση των θυμάτων των εγκλημάτων βίας απλώς και μόνον επειδή τα θύματα είναι απομονωμένα και δεν έχουν τη δύναμη να τη διεκδικήσουν.

δ. Οι πολίτες υποβάλλονται σε θυσίες για τη συντήρηση του Κράτους, το οποίο ανάμεσα στα άλλα έχει υποχρέωση αποτελεσματικής προστασίας τους από το έγκλημα· όταν αποτυγχάνει στο στόχο αυτό, οφείλει τουλάχιστον να τους αποζημιώνει.

4. Το σχήμα που προτείνεται για την οργάνωση του θεσμού της αποζημίωσης (και συμπαράστασης) του θύματος από το Κράτος σε γενικές γραμμές έχει ως εξής:

α. Τα εγκλήματα για τα οποία θα δικαιολογείται αποζημίωση θα είναι εγκλήματα βίας κατά του προσώπου (μεταγενέστερα προτάθηκαν τα εγκλήματα κατά της περιουσίας και τα εγκλήματα κατάχρησης δύναμης, δηλ. οικονομικά, κατά του περιβάλλοντος, κατά του καταναλωτή), χωρίς να ενδιαφέρει αν ο δράστης απαλλαγεί τελικά από την ποινή.

β. Ως προς την έκταση, η αποζημίωση θα κινείται ανάμεσα σε ένα κατώτατο και ένα ανώτατο όριο και θα προσδιορίζεται τελικά ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες και το ύψος της βλάβης. Θα καλύπτει οπωσδήποτε τις δαπάνες νοσηλευτικής περίθαλψης και τους μισθούς που απωλέστηκαν. Θα καταβάλλεται είτε εφάπαξ είτε σε περιοδικές παροχές, αλλά πάντοτε επικουρικά, δηλ. εφόσον το θύμα δεν αποζημιωθεί από τον ίδιο το δράστη.

γ. Την αποζημίωση θα δικαιούται να λάβει το θύμα ή σε περίπτωση θανάτου του τα πρόσωπα που εξαρτώνται από αυτό. (Σπάνια ορίζεται ως προϋ-

πόθεση η ένδεια του θύματος). Μετά την καταβολή της αποζημίωσης, το Κράτος θα υποκαθίσταται στα δικαιώματα του θύματος προς αποζημίωσή του κατά του δράστη.

δ. Ο φορέας που θα καταβάλει την αποζημίωση θα είναι το ίδιο το Κράτος ή ειδικό ταμείο αποζημιώσεων (το οποίο θα ενισχύεται από τις χρηματικές ποινές που επιβάλλονται από τα ποινικά δικαστήρια) ή από τον συνήθη φορέα κοινωνικών ασφαλίσεων.

ε. Εδώ πρέπει να προστεθεί, ότι το Κράτος οφείλει να μεριμνά επίσης και για τη γενικότερη ανακούφιση και συμπαράσταση προς τα θύματα, παρέχοντας σ' αυτά επίσης βοήθεια ηθική, ψυχολογική, κοινωνική κλπ.

5. Κατά της αποζημίωσης των θυμάτων των εγκλημάτων από το Κράτος προβάλλονται δύο κυρίως αντιρρήσεις:

α. Αν τα θύματα του εγκλήματος γνωρίζουν ότι το Κράτος θα αποζημιώσει κάθε βλάβη που υπέστησαν, δεν θα έχουν πλέον ενδιαφέρον για τη δίωξη και καταδίκη του δράστη, γεγονός το οποίο θα αποδυναμώσει τη λειτουργία του ποινικού μηχανισμού καταστολής, που σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή του θύματος.

β. Αν οι εγκληματίες γνωρίζουν ότι το Κράτος θα αποζημιώσει το θύμα για τη βλάβη που θα του προξενήσουν θα είναι ασυγκράτητοι και θα προκαλούν βλάβες πολύ σημαντικότερες.

6. Στο θέμα της αποζημίωσης των θυμάτων του εγκλήματος από το Κράτος, στον ευρωπαϊκό χώρο, προηγήθηκε –όπως αναφέρθηκε πιο πάνω– το Συμβούλιο της Ευρώπης [Συστάσεις Επιτροπής Υπουργών (77) 27 και (87) 21 – Ευρωπαϊκή «Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων των εγκλημάτων βίας», 1983], που τη στήριξε στις αρχές της επείκειας και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Στο ίδιο θέμα ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα σχετικά πρόσφατα η Ε.Ε. Ειδικότερα, μετά την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ, αποφασίστηκε η εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, στο πλαίσιο του οποίου θεωρήθηκε αναγκαία η προστασία ενγένει των θυμάτων των αξιολογικών πράξεων [Ανακοίνωση της Επιτροπής, του 1999, στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή – Θύματα αξιολογικών πράξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Προβληματισμός για πρότυπα και δράση. COM (1999) 349 τελικό, 14.07.1999]. Για την προώθηση του θέματος αυτού, στο πλαίσιο των συμπερασμάτων του Τάμπερε, πρώτο μέτρο υπήρξε η παρουσίαση από την Επιτροπή, στις 28 Σεπτεμβρίου 2001, μιας Πράσινης Βίβλου [«Πράσινη Βίβλος για την Αποζημίωση των Θυμάτων Αξιολογικών Πράξεων»: COM (2001) 536 τε-

λικό, 28.09.2001]. Η εν λόγω Πράσινη Βίβλος επικεντρώνεται στο θέμα της κρατικής αποζημίωσης των θυμάτων του εγκλήματος και θέτει σχετικά τρεις βασικούς στόχους:

i) την εξασφάλιση της δυνατότητας των θυμάτων να λαμβάνουν κρατική αποζημίωση στην Ε.Ε.

ii) την λήψη μέτρων που να περιορίζουν τα άδικα αποτελέσματα που ενδεχόμενα προκύπτουν από τα εντελώς διαφορετικά επίπεδα αποζημίωσης που υπάρχουν στα διάφορα κράτη μέλη και τα οποία, στην πράξη, εξαρτώνται από το κράτος μέλος της κατοικίας του θύματος ή από το κράτος μέλος διάπραξης της αξιόποινης πράξης.

iii) τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην κρατική αποζημίωση των θυμάτων σε διαμεθοριακές καταστάσεις και συγκεκριμένα να διασφαλίζεται ότι η πρόσβαση στην κρατική αποζημίωση των θυμάτων δεν θα επηρεάζεται σημαντικά από το κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο οποίο διαπράττεται το έγκλημα.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμά του δέχθηκε πολύ ευνοϊκά την πρωτοβουλία της Επιτροπής για την αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από το κράτος. Κατόπιν τούτου η Επιτροπή ξεκίνησε (από 24 Ιουνίου 2002) την προεργασία για την κατάρτιση σχεδίου Πρότασης Οδηγίας του Συμβουλίου «για την αποζημίωση των θυμάτων αξιοποιώνων πράξεων» [COM (2002) 562 τελικό, 16.10.2002].

7. Οι «προστασία και αρωγή», που προβλέπονται για τα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323 κ.ά. του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρ. 12 ν. 3064/2002 (και του σε εκτέλεσή του ΠΔ 233/2003 «Προστασία και αρωγή στα θύματα κλπ.»), δεν έχουν, βέβαια, καμιά σχέση ούτε με την αποζημίωση της Ευρωπαϊκής «Σύμβασης για τα θύματα των εγκλημάτων βίας» (1983) ούτε με την αποζημίωση που καθιερώνεται από την Ε.Ε. Ένα περιορισμένης έκτασης σύστημα αποζημίωσης προβλέπει ο ν. 1897/1990 «περί συντάξεως και παρ' εής βοήθειας σε θύματα τρομοκρατίας» (μόνο θύματα δημόσιοι υπάλληλοι και στρατιωτικοί – μόνο για εγκλήματα τρομοκρατίας), όπως αναφέρθηκε πιο πάνω.

§ 7. ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ

Βιβλιογραφία: Σ. Αλεξιάδη, Ανθρώπινα δικαιώματα Ποινική καταστολή, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1990, του ίδιου, Ανθρώπινα δικαιώματα και αντεγκληματική πολιτική, ΕΕΕυρΔ, Αφιέρωμα στη Μνήμη Κρατερού Ιωάννου, τ. 21/2001, σ. 31 επ., *ΙΜΔΑ*, Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του Ανθρώπου, υπεύθ. Α. Τσήτσουρα, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομο-